

A KÁRPÁT-MEDENCE V–VI. SZÁZADI BERAKÁSOS DÍSZÍTÉSŰ ÖTVÖSTÁRGYAINAK ÉKKŐANYAGA

Horváth Eszter

ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Budapest 1088. Múzeum crt. 4/B

E-mail: sztr.horvath@gmail.hu

Abstract: The starts of the archaeological research of the 5–6th century precious stone inlaid finds go back to the end of the 19th century. Although the gemmological research worked fractionally in this question, in the last few years it has come to the front and it has been possible to analyse goldsmith's works decorated by this way. With these analyses done by light-microscope we could identify the material of inlays and also compare it with the other results. It is relevant to enlarge our knowledge related to the commercial processes and the relations between the one-time workshops.

A Kárpát-medence régészeti anyagát tekintve a hun korszak és a meroving-kor az ékköves díszítés egyik virágkorának számít. Ebből az időszakból az ékkő- és üvegbetétes ötvöstarjak igen változatos képe tárul elénk egyrészt a tárgytípusokra, a tárgyak készítési technikájára, másrészt a berakások anyagára és megmunkálására nézve.

Az ún. polychrom stílusú tárgyakat érintő régészeti kutatás kezdetei hazánkban a XIX. század végére nyúlnak vissza, ekkor jelentek meg az első leletközlések a tárgyak bemutatásával és a kultúra meghatározásával. A legkorábbi elemző és összefoglaló jellegű művek a XX. század első évtizedeiben születtek a kiemelkedőbb leletegyüttesekről (Fettich 1932; Alföldi 1932). Jelentőségük máig meghatározó érvényű részletes ásványtani illetve technológiai leírásaik miatt. A XX. század második felében az V–VI. századi ékkőberakásos tárgyak köre számos új lelettel gazdagodott, ezek ékkőberakásainak értékelésére azonban a nagyobb régészeti összefoglalásokban nem került hangsúly. A reprezentatívabb leletekről ugyan ötvöstechnikai szempontból készültek alapos leírások, de az ékkövek szakértői vizsgálatára csak néhány esetben került sor (Dombay 1956; Mészáros 1970; Tomka 1980). Ugyanakkor meg kell említeni, hogy – egy a témát egész Európát átfogóan vizsgáló monográfia kapcsán – egyes magyarországi leletek berakásait természettudományos módszerekkel is elemezték (Arrhenius 1985). A Magyarországon is egyre elfogadottabbá váló archeometriai vizsgálati módszerek lehetőségeinek köszönhetően az elmúlt években újra előtérbe került a leletek ásványtani kutatása. Fénymikroszkópos vizsgálati eredmény szakszerű közlésére a Budapest-zuglói hun kori övcsat és diadém-töredékek gránátberakásainak meghatározásával nyílt lehetőség (Fegyvári 2003), újabban pedig a Veszprém megyében feltárt langobárd fibulák berakásainak elemzéséről is megjelent egy tanulmány (Horváth 2006b).

Az előbbiekhöz kapcsolódóan, a közelmúltban került sor a hazai múzeumokban őrzött V–VI. századi berakásos leletek többségének fénymikroszkópos elemzésére és ennek során az ékkövek meghatározására, illetve üvegtánczataik elkülönítésére (Horváth 2006a).

A vizsgálat alá vont leletek berakásait általában befoglalt állapotban lehetett tanulmányozni, csak néhány esetben álltak rendelkezésre önálló, foglalat nélkül talált vagy a későbbiekben kihullott darabok. Az ékkövekben megfigyelt belső ismérveket az esetek többségében szilárd ásványzárványok és belső repedések alkották. Az elemzések eredményeképpen megállapítható volt, hogy a polychrom stílusú tárgyak berakásai között domináns szerepet tölt be a gránát-csoportba tartozó almandin. Emellett viszonylag gyakran foglalták be a kvarc-csoport tagjait (hegyikristály, karniol, kalcedon, ónix) illetve a közönséges opál változatait. A borostyán berakásként való megmunkálása ugyanakkor nem volt jelentős. A drágakő-minőségű ásványok mellett valószínűsíthető lehetett a kevésbé nemes aggregátumok és kőzetek (zsríkő, tajtékkő, magnezit) illetve a csont előfordulását is. A kiemelő hatású világos színek eléréséhez használt anyagok pontos meghatározását ugyan fénymikroszkóppal nem lehetett elvégezni, de a fent említett változatok ilyen célú alkalmazására számos példa ismert a nemzetközi kutatásnak köszönhetően (Evison 1951).

A legtöbbet tanulmányozott gránátberakások esetében a zárványképlemezés a meghatározáson túl a régészeti kutatás számára releváns nyersanyagelőhely-kérdés megválaszolásában sajnos nem ad megbízható eredményeket. E kérdés árnyalásában a nagyműszeres összetétel-vizsgálatok szolgálnak új adatokkal, melyek egyelőre csak nemzetközi szinten folynak jól szervezett módon, de hazai alkalmazásukra szintén nagy szükség lenne. A geológia előhelyek behatárolásával pontosabb képet kaphatunk a korszak gyűjtőtevékenységeiről, kereskedelmi folyamatairól, valamint az egyes ötvösműhelyek között fennálló kapcsolatokról, a műhelykörzetekről.

IRODALOM

- Alföldi A. 1932: Leletek a hun korszakból és ethnikai szétválasztásuk. – *Archaeologica Hungarica* 9. Budapest.
- Arrhenius. B. 1985: Merovingian Garnet Jewellery. Emergence and Social Implications – Stockholm.
- Dombay, J. 1956: Die gotische Grabfund von Domolospusza. – *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 1956/1, 104–131.
- Evison, V. I. 1951: The white material in Kentish disc brooches. – *Antiquaries Journal* 31, 197–200.
- Fegyvári T. 2003: A Budapest-Zugló, Vezér úti sírlelet berakásainak értékelése. – In: Vándorutak – Múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére, 60. születésnapja alkalmából. (Szerk.: Vigh Gy, Holló Sz. A. Cs. Schwalm E.) – Budapest: 329–333.
- Fettich N. 1932: A szilágyosmlyói második kincs. – *Archaeologica Hungarica* 9. Budapest.
- Horváth E. 2006a: Ékkő- és üvegbetétes tárgyak a Kárpát-medence 5–6. százai leletanyagában. Szakdolgozat. kézirat, Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézet, Budapest.
- Horváth E. 2006b: A langobard ékkő- és üvegberakás technológiai sajátosságainak vizsgálata a várpalotai és jutasi fibulákon. – *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 24, 49–66.
- Mészáros Gy. 1970: A regőlyi korai népvándorlás kori fejedelmi sír. – *Archeologiai Értesítő* 97, 66–92.
- Tomka, P. 1980: Das germanische Gräberfeld aus dem 6. Jahrhundert in Fertőszentmiklós. – *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 32, 5–30.